

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

**2024/6-SON
ILOVA TO'PLAM**

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

M.M.Kaxarova, D.A.Muxammadaminova	
Dars samaradorligini oshirishda til o'rganuvchilarning o'zlashtirish jarayonini baholash	538
M.V.Nasridinov	
Buyruq nutqiy aktlarining tilshunoslikdagi ijtimoiy-madaniy omillar bilan bog'liqligi	542
Sh.H.Nuritdinova	
Online english language learning and its promotion	547
M.M.Nurmatova	
Development of intercultural communicative competence	551
M.M.Nurmatova	
The importance of "Face" phenomenon in uzbek and english communication	554
Z.Sh.Pazilova	
Nemis taufen (suvga cho'mish marosimlari) leksik birligining lingvokulturologik tadqiqi	557
D.R.Ubaydullayeva	
Nutq so'zlashda qo'rquvni yengish: sabablar va takliflar	560
Ш.Ё.Усмонова	
Анализ семантики ландшафтных терминов в узбекском и английском	563
языках и особенности их употребления	563
Sh.M.Yusufjonova	
Milliy mentalitet va idiomalar: memis va o'zbek frazalozizmlarining madaniy ta'siri	567
Sh.M.Yusufjonova	
Nemis va o'zbek frazalozizmlarida xalqning dunyoqarashi: madaniyat va tilshunoslik asosida	571
S.A.Yusupova, D.A.Ganiyeva	
Hurmat konsepti va stilistik vositalarning o'zaro uyg'unligi	575
F.B.Abduraximova	
Ingliz va o'zbek tillarida okkazional so'zlarning lingvokulturologik xususiyatlari	578
A.O.Oxunov	
Ingliz tilida wh his-hayajon gaplarining turlari va sintaktik vazifalari	583
D.K.Jumaniyazov	
Developing language skills and cultural competence in english through films	587
Д.Ш.Ибрагимова	
Эффективность использования театрализации в обучении иностранного языка	590
Д.Х.Муротова	
Лингвокультурологическое исследование речевого акта извинения	597
F.B.Abduraximova	
O'zbek va ingliz tillarida affiksatsiya usulida so'z yasalishining o'ziga xos xususiyatlari	599
Sh.F.Latipov	
Lingvistik bo'shliqni to'ldirishning 6 xil yo'li	604
Г.Т.Галимуллина	
Сопоставительный анализ фразеологических единиц с компонентом драгоценные камни и металлы английского и русского языков во фразеосемантическом поле «Доброта»	608
M.A.Ahundjanova	
Foreign languages and their teaching methodologies	611
F.T.Raximova	
Nutqiy aktlarni ifodalovchi leksik vositalar	615
Sh.Z.Xolmatov	
The history of argots' origin in english speaking countries, Russian and Uzbekistan	618
T.R.Madinakhan	
Kinoyaning kommunikativ-pragmatik xususiyatlari ifodasiga nazariy yondashuvlar	623
Z.A.Qochqorova	
O'zbek va ingliz tillarida "To'y – wedding" mavzusidagi paremiologik birliklarning qiyosiy tadqiqi	628
M.B.Yusupova	
O'zbek va ingliz tillarda evfemizatsiyalashgan maqol hamda matallarda milliy madaniy kod tahlili	633

UO'K: 370.12:37.01+811.512.133

**DARS SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA TIL O'RGANUVCHILARNING
O'ZLASHTIRISH JARAYONINI BAHOLASH****ОЦЕНКА ПРОЦЕССА ОБУЧЕНИЯ ИЗУЧАЮЩИХ ЯЗЫК В ЦЕЛЯХ ПОВЫШЕНИЯ
ЭФФЕКТИВНОСТИ УРОКА****EVALUATING THE PROCESS OF LEARNING THE LANGUAGE OF LEARNING AND
IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF THE LESSON****Kaxarova Mavluda Mukaramovna¹** ¹Farg'ona davlat universiteti filologiya fanlari nomzodi, professor**Muxammadaminova Dildora Azatovna²** ²Gyote instituti til bo'limi boshlig'i**Annotatsiya**

Maqolada chet tilini o'qitish jarayonida baholashning ahamiyati va turli usullarini o'rganish bo'yicha batafsil tahlillar berilgan. Diagnostika va baholash o'quvchilarning rivojlanish dinamikasini kuzatish, ehtiyojlarini aniqlash va ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish uchun muhim vosita sifatida ko'rib chiqiladi. Rasmiy baholash xalqaro standartlashtirilgan testlar (IELTS, TOEFL) orqali o'quvchilarning grammatik bilimlari va asosiy til ko'nikmalarini obyektiv baholash imkoniyatini beradi. Norasmiy baholash esa moslashuvchanligi bilan dars davomida o'quvchilarning zaif tomonlarini aniqlashda va ularga individual yondashuvni qo'llashda yordam beradi. Formativ baholash o'quvchilarning davomiy rivojlanishini kuzatish va o'qituvchilarga darsni moslashtirish imkonini bersa, summativ baholash yakuniy natijalarni baholashda muhim rol o'ynaydi. Maqolada formativ baholashning motivatsion xususiyatlari, jumladan, qayta aloqa orqali o'quvchilarning ta'lim jarayonini yaxshilashga qaratilgan amaliyotlari haqida so'z boradi. Rasmiy va norasmiy baholash, shuningdek, formativ va summativ yondashuvlarning uyg'unligi ta'lim sifatini oshirishda va o'quvchilarning kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ekani ta'kidlangan. Shuningdek, diagnostik usullardan foydalanish o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirishda alohida o'rin tutadi. Baholash jarayoni orqali o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirilgan ta'lim samarali tashkil etiladi, bu esa ta'lim sifatining yanada oshishiga olib keladi.

Аннотация

В статье представлен углубленный анализ значимости и различных методов оценки в процессе преподавания иностранного языка. Диагностика и оценивание рассматриваются как важные инструменты для отслеживания прогресса учащихся, выявления их потребностей и повышения эффективности образовательного процесса. Формальная оценка, такая как стандартизированные международные тесты (IELTS, TOEFL), позволяет объективно оценивать грамматические знания и основные языковые навыки учащихся. Неформальная оценка, напротив, отличается гибкостью и помогает выявить слабые стороны учащихся в ходе уроков, обеспечивая индивидуальный подход к их потребностям.

Формативная оценка направлена на постоянное отслеживание развития учащихся и помогает преподавателям корректировать уроки, тогда как суммативная оценка играет ключевую роль в оценке итоговых результатов. В статье подчеркиваются мотивационные аспекты формативной оценки, включая предоставление конструктивной обратной связи для улучшения образовательного процесса учащихся.

Особое внимание уделяется важности интеграции формальной и неформальной оценки, а также формативного и суммативного подходов как средств повышения качества образования и развития компетенций учащихся. Кроме того, использование диагностических методов отмечается как ключевой фактор повышения педагогического мастерства преподавателей. Процесс оценивания позволяет адаптировать обучение к потребностям учащихся, способствуя общему повышению качества образования.

Abstract

The article provides an in-depth analysis of the significance and various methods of assessment in foreign language teaching. Diagnostics and assessment are presented as essential tools for monitoring learners' progress, identifying their needs, and enhancing the efficiency of the educational process. Formal assessment, such as standardized international tests (IELTS, TOEFL), allows for an objective evaluation of learners' grammatical knowledge and core language skills. Informal assessment, on the other hand, is flexible and supports identifying learners' weaknesses during lessons, enabling tailored approaches to their needs.

Formative assessment focuses on tracking learners' continuous development and helps teachers adjust their lessons accordingly, while summative assessment plays a vital role in evaluating final outcomes. The article highlights

TILSHUNOSLIK

the motivational aspects of formative assessment, including providing constructive feedback to enhance learners' educational progress.

The importance of integrating formal and informal assessments, along with formative and summative approaches, is emphasized as a means of improving the quality of education and fostering learners' competencies. Additionally, employing diagnostic methods is noted as a key factor in enhancing teachers' pedagogical skills. The assessment process effectively adapts education to learners' needs, contributing to overall educational quality improvement.

Kalit so'zlar: rasmiy baholash, norasmiy baholash, summativ baholash, formativ baholash, diagnostik ko'nikmalar, til o'rgatish samaradorligi.

Ключевые слова: формальное оценивание, неформальное оценивание, суммативное оценивание, формирующее оценивание, диагностические навыки, эффективность обучения языку.

Key words: formal assessment, informal assessment, summative assessment, formative assessment, diagnostic skills, language teaching effectiveness

KIRISH

Chet tilini o'qitish zamonaviy ta'lim tizimining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, unda diagnostika va baholash faoliyati asosiy o'rin egallaydi. Til o'rganuvchilarning rivojlanish dinamikasini kuzatish, ularning ehtiyojlarini aniqlash va ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish uchun diagnostik yondashuv va baholash usullari o'ta muhim hisoblanadi.

Baholash o'quv jarayonining turli bosqichlarida amalga oshiriladi va u ikki asosiy yo'nalishga bo'linadi: rasmiy va norasmiy baholash. Rasmiy baholash xalqaro tan olingan imtihonlar va testlar yordamida amalga oshirilsa, norasmiy baholash o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashuvchan yondashuvni qo'llaydi.

Bundan tashqari, baholash summativ va formativ bo'lishi mumkin. Summativ baholash o'quv jarayonining yakuniy natijalarini baholashga qaratilgan bo'lsa, formativ baholash o'quvchilarning davomiy rivojlanishini kuzatib borishga yo'naltirilgan.

ADABIYOTLAR SHARHI VA METODOLOGIYA

Ma'lumki, rasmiy va norasmiy baholashning afzallik va cheklovlari haqida ilmiy adabiyotlar, shu jumladan, Grotjahn va Kleppin (2017) hamda Dlaska (2009) tomonidan berilgan tavsiyalar asosida chuqur tahlil olib borildi. Shuningdek, baholashning summativ va formativ shakllarining ta'lim jarayonidagi o'rnini o'rganishda Europaratning CEFR doirasidagi metodikasi asos sifatida qabul qilindi.

Empirik kuzatuv orqali o'quv jarayonida rasmiy va norasmiy baholashning samaradorligi tahlil qilindi. Bu bosqichda sinflarda amalga oshirilgan diagnostik vazifalar va test natijalari o'rganildi. Jumladan, quyidagilar kuzatildi:

- Til o'rganuvchilar uchun xalqaro standartlashtirilgan testlarning (IELTS, TOEFL) samaradorligi.
- O'quvchilarning bilim darajasini aniqlashda o'qituvchi tomonidan ishlab chiqilgan test va topshiriqlarning moslashuvchanligi.

Taqqoslash usuli Rasmiy baholash (masalan, xalqaro testlar) va norasmiy baholash (masalan, dars davomida o'tkazilgan qisqa testlar) o'zaro solishtirildi. Ushbu usul orqali baholash jarayonining adolatli va samarali jihatlari o'rganildi.

Dinamik tahlilda formativ baholash orqali o'quvchilarning rivojlanish dinamikasi kuzatildi. O'quv jarayonida o'quvchilarning zaif va kuchli tomonlarini aniqlash va ushbu ma'lumotlar asosida dars rejasini qayta tuzish tajribasi o'rganildi.

Statistika va ma'lumot tahlilida To'plangan ma'lumotlar asosida statistik tahlil o'tkazildi. Masalan, xalqaro testlar va sinf ichidagi baholash natijalarining o'zaro bog'liqligi matematik usullar yordamida baholandi. Olingan natijalar grafik va diagrammalar orqali aks ettirildi.

NATIJA VA TAHLILLAR

Rasmiy baholash, ayniqsa, xalqaro standartlashtirilgan testlar, til o'rganuvchilarning bilim darajasini obyektiv baholashda muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. IELTS, TOEFL kabi testlar til o'rganuvchilarning grammatik bilimlarini to'liq aks ettirishi, ko'nikmalarni (o'qish, yozish, tinglab tushunish, gapirish) alohida baholash imkonini berishi [4,5-165] va xalqaro tan olinuvchi sertifikatlar orqali o'quvchilarning kompetensiyalarini tasdiqlashini kuzatish mumkin.

Norasmiy baholash usullari orqali o'quvchilar ehtiyojlariga moslashtirilganligi sababli ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishi, moslashuvchan bo'lib, dars davomida o'quvchilarning zaif tomonlarini aniqlash va ularga e'tibor qaratishda yordam berishini ko'rish mumkin. Masalan, o'quv jarayonida o'tkazilgan qisqa testlar o'quvchilarning grammatika va lug'at boyligini tahlil qilish imkonini beradi [1,33].

Rasmiy va norasmiy baholashdan tashqari, **formativ va summativ yondashuvlar ham ta'lim jarayonida kuzatilib**, formativ baholash o'quvchilarning rivojlanish jarayonini kuzatish va tahlil qilishda muhim ahamiyatga ega. Formativ baholashni o'quvchilarning natijalarini vaqt o'tishi bilan yaxshilanish dinamikasini ko'rsatishi, o'qituvchiga ta'lim jarayonini moslashtirishga yordam berishi kabilar amalda o'z isbotini topmoqda. Masalan, darsda formativ baholash orqali o'qituvchi til o'rganuvchilarning vaqt o'tishi bilan o'zlashtirish darajasida sezilarli o'zgarishlarni aniqlaydi.

Summativ baholashni qo'llash o'quvchilarning yakuniy natijalarini aniqlashda samarali vosita ekanligi tasdiqlandi, lekin bu usulning rivojlanish jarayonidagi dinamikani aniqlashda cheklovlar borligini kuzatish mumkin. Masalan, semester yakunida o'tkazilgan baholash o'quvchilarning umumiy darajasini aniq ko'rsatadi, ammo rivojlanish dinamikasi haqida ma'lumot bermaysligi seziladi.

Summativ baholash ta'lim tizimida ichki yoki tashqi ko'rinishda amalga oshirilishi mumkin. Ichki baholash maktab yoki boshqa ta'lim muassasasi doirasida amalga oshiriladi, tashqi baholash esa davlat miqyosidagi javobgarlikni ta'minlash uchun o'tkaziladi.

Ichki baholashga misol qilib, o'quv yilining yoki semestrning oxirida beriladigan baholarni keltirish mumkin. Tashqi baholash esa ma'lum ta'lim bosqichida belgilangan standartlarga qanchalik erishilganligini baholash uchun davlat miqyosida o'tkaziladigan testlar orqali amalga oshiriladi [3,76].

Summativ baholashning asosiy maqsadi sifat nazoratini amalga oshirishdir. U ko'pincha quyidagi funksiyalar bilan bog'liq bo'ladi:

- Baholash: O'quvchilar bilim darajasini ball yoki baho ko'rinishida ifodalash.
- Yo'naltirish: O'quvchilarni ma'lum bir kursga yoki yo'nalishga ajratish.
- Saralash: Masalan, oliy o'quv yurtiga kirish imkoniyatini aniqlash.

Rasmiy baholashning asosiy afzalligi uning obyektivligi va standartlashtirilganligida ko'rish mumkin. Ammo, bu yondashuv o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashuvchan yondashuvni ta'minlamasligini ham alohida e'tirof etish mumkin. Norasmiy baholash esa, aksincha, o'quvchilar ehtiyojlariga moslashuvchanligi bilan ajralib turadi, ammo uning natijalari esa rasmiy sertifikatsiyaga mos kelmasligi mumkin.

Formativ baholash o'quvchilarni rag'batlantirish va ularning rivojlanish ehtiyojlarini aniqlashda yordam beradi, summativ baholash esa o'quv jarayonining yakuniy natijalarini baholashda qo'llaniladi. Ushbu ikki yondashuvning uyg'un qo'llanilishi ta'lim sifatini oshirish imkonini beradi.

Formativ baholashning muhim jihatlari quyidagilarda deb belgilash mumkin:

1. **Tasviriy qayta aloqa:** Fikr-mulohazalar baholovchi emas, balki tushuntiruvchi bo'lishi kerak. Bu o'quvchiga faqat natijani ko'rsatish emas, balki ularning o'quv jarayonidagi o'zgarishlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

2. **Baholashdan voz kechish:** Muhokama iloji boricha ball yoki baho bilan bog'lanmasligi kerak. Baho qo'yish o'quvchida stress yoki demotivatsiyaga sabab bo'lishi mumkin, shu bois asosiy e'tibor o'quvchini rag'batlantirishga qaratiladi.

3. **Motivatsiyani oshirish:** Muhokama o'quvchilarning ta'lim jarayoniga qiziqishini oshirish va o'z maqsadlariga erishish uchun ularga ilhom beruvchi tarzda berilishi kerak. Masalan, "Sizning yozishingizda bu o'zlashtirish yaxshi, ayniqsa jumla tuzishda, lekin o'tgan zamon fe'llari ustida yanada ishlash foydali bo'ladi," kabi mulohazalar o'quvchi/talabaga aniqlik va rag'bat beradi va bu kabi yondashuv til o'rganuvchilarga o'zlarini baholashni va kelgusi o'quv bosqichlarini rejalashtirishni o'rganishlariga yordam beradi [1,47]. Bu esa faqatgina bilim o'zlashtirishni emas, balki o'quvchi/talabalarning o'z ustida ishlash ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Formativ baholashning bunday motivatsion yondashuvi o'quv jarayonini yanada mazmunli va samarali qiladi.

Ko'p martalab formativ test o'tkazish orqali o'quvchi/talabalarning til kompetensiyalaridagi rivojlanish dinamikasini yaxshiroq tushunish mumkin. Bugungi kunda o'quv kompetensiyalari

TILSHUNOSLIK

chiziqli rivojlanmaydi, balki dinamik tizim sifatida qaraladi. Bu shuni anglatadiki, o'quvchi/talabalar tilidagi kompetensiyalar o'zgaruvchan, vaqti-vaqti bilan tizim ichida keskin o'zgarishlar sodir bo'lishi mumkin [2,78].

Baholashning turli usullarini o'zaro uyg'unlashtirib qo'llash dars samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Rasmiy baholash natijalari o'quvchilarni umumiy tahlil qilishda, norasmiy baholash esa individual yondashuvni qo'llashda samarali ekanligi aniqlandi.

Yuqoridagi fikrlarni umumlashtirib, baholash orqali dars samaradorligini oshirishda quyidagi tavsiyalarni berish mumkin.

1. O'qituvchilar diagnostik va formativ baholashni ta'lim jarayonining ajralmas qismi sifatida qabul qilishlari lozim.

2. Baholashda o'quvchilarning ehtiyojlari va individual rivojlanishlarini hisobga olish uchun norasmiy yondashuvlar keng qo'llanishi kerak.

3. Rasmiy baholash natijalaridan kelib chiqib, darslarni moslashtirish amaliyotini kengaytirish lozim.

XULOSA

Baholash jarayonining rasmiy va norasmiy shakllari, shuningdek, formativ va summativ yondashuvlari til o'rganuvchilar bilimini baholashda asosiy o'rin tutadi. Rasmiy baholash standartlashtirilganligi sababli adolatli va obyektiv natijalarni ta'minlasa, norasmiy baholash moslashuvchanligi bilan dars jarayonini samarali tashkil qilishga imkon beradi.

Formativ baholash orqali o'quvchilarning rivojlanish dinamikasi kuzatiladi va dars mazmuni ularning ehtiyojlariga moslashtiriladi. Summativ baholash esa yakuniy natijalarni baholashda muhim rol o'ynaydi.

Baholash jarayonida ikki yondashuvning uyg'unligi ta'lim sifatini oshirishga yordam beradi. Shuningdek, diagnostik ko'nikmalarni shakllantirish va ulardan foydalanish o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Grotjahn R., Kleppin K. Prüfen, Testen, Evaluieren. Ernst Klett Sprachen GmbH, Stuttgart. – 2017. – S.176.
2. Ballweg S u.a. Wie lernt man die Fremdsprache Deutsch? Deutsch lehren lernen. Band 2. München: Klett-Langenscheidt. – 2013. – S.198.
3. Dlaska A. Sprachtests: Leistungsbeurteilungen im Fremdsprachenunterricht evaluieren und verbessern. Schneider Verlag. – 2009. – S.209.
4. Europarat. Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen für Sprachen: Lernen, lehren, beurteilen. Berlin. Langenscheidt. – 2001. – S. 304.